

МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

GRAMMAR TEACHING METHODS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DISTANCE EDUCATION

У статті проаналізовано тенденції розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання. Відзначено, що на сучасному етапі реформування системи вищої освіти гостро стоїть питання розвитку граматичної компетентності, яка є однією з головних складових професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури, оскільки сприяє ефективній комунікації в різних сферах діяльності, зокрема й професійній. Граматика відіграє важливу роль у шкільному та вищому навчанні української мови, вона є основою для розвитку майбутніх професійних мовних навичок.

Здійснено аналіз останніх публікацій, присвячених методиці навчання граматики в закладах освіти в контексті педагогіки, лексикології та синтаксису. Визначено, що сучасні тенденції у викладанні морфології та синтаксису в закладах загальної середньої та вищої освіти набули еволюцію на основі сформованих традицій викладання мови.

У статті зазначено, що зміст і характер граматики змінювалися з часом внаслідок нових наукових знань та ідей тогочасних лінгвістичних шкіл, лінгвісти намагалися пов'язати вивчення теорії мови в школі з новими методами навчання мови.

У пропонуваній розробці заакцентовано на особливостях розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання. Аналіз сайтів університетів України (накази, новини, розпорядження) показав, що найпоширенішими засобами дистанційної освіти на сьогодні є: додатки-месенджери (Telegram, Viber); електронна пошта; веб-сервіси Moodle, Googleclassroom, Microsoft Office 365; цифрові репозитарії університетів; додатки, що надають можливість відеозв'язку (Skype, Zoom, Discord, Google Meet).

Наголошено, що проаналізовані тенденції, очевидно, є наслідком сучасних вимог до майбутніх учителів, а також зміни мети мовної освіти, якою є формування особистості, конкурентоспроможного спеціаліста, здатного до ефективної комунікації, творчого розвитку і самореалізації, який може продовжувати навчатися протягом усього життя. Трансформація величезної кількості інформації в більш стислий і зручний формат, який може бути використаний і засвоєний студентами, що виявлюваний у використанні цифровізації, є одним із основних завдань викладачів сьогодні.

Ключові слова: дистанційне навчання; сучасні технології; професійне навчання; синтаксис української мови; методика навчання.

The article analyzes trends in the development of grammar teaching methods in educational institutions in the context of distance learning. It was noted that at the current stage of the reform of the higher education system, the issue of developing grammatical competence is acute, which is one of the main components of the professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature, as it contributes to effective communication in various spheres of activity, including professional ones. Grammar plays an important role in school and higher education of the Ukrainian language, it is the basis for the development of future professional language skills.

The analysis of the latest publications devoted to the methodology of teaching grammar in educational institutions in the context of pedagogy, lexicology, and syntax was carried out. It was determined that modern trends in the teaching of morphology and syntax in institutions of general secondary and higher education have evolved based on established language teaching traditions.

The article states that the content and nature of grammar changed over time because of new scientific knowledge and ideas of linguistic schools of that time, linguists tried to connect the study of language theory at school with new methods of language learning.

The proposed development focuses on the peculiarities of the development of grammar teaching methods in educational institutions in the context of distance learning. The analysis of the websites of Ukrainian universities (orders, news, orders) showed that the most common means of distance education today are: messenger applications (Telegram, Viber); Email; web services Moodle, Google Classroom, Microsoft Office 365; digital repositories of universities; applications that provide the possibility of video communication (Skype, Zoom, Discord, Google Meet).

It is emphasized that the analyzed trends are a consequence of modern requirements for future teachers, as well as a change in the goal of language education, which is the formation of a personality, a competitive specialist capable of effective communication, creative development, and self-realization, who can continue to study throughout life. The transformation of a huge amount of information into a more concise and convenient format that can be used and learned by students, which is manifested in the use of digitalization, is one of the main tasks of teachers today.

Key words: distance learning, modern technologies, vocational training, syntax of Ukrainian language, teaching methods.

УДК 378.811.161.2'36 (07)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.29>

Тарапата Є.В.,
аспірантка кафедри української мови
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі перебудови системи вищої освіти вагомим значенням набуває питання формування граматичної компетенції, яка є однією з найважливіших складників професійної підготовки майбутнього вчителя української мови та літератури, що

суттєво впливає на ефективність спілкування в різних сферах, зокрема в професійній сфері. Граматика відіграє значну роль як у навчальній програмі з української мови, так і у вищій школі, оскільки є основою для розвитку предметних знань і розвитку мовної особистості майбутнього фахівця.

В сучасних реаліях, коли країна вимушено перейшла до дистанційного навчання, для вчителів та викладачів постає питання організації освіти в такому вимірі. Деякі університети прийняли рішення працювати дистанційно, інші – у змішаному режимі навчання. Це свідчить про те, що наразі не всі готові до викликів сьогодення, які визнають сучасні педагоги. Питання розвитку дистанційної освіти порушувало багато зарубіжних науковців (Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон, М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон ін.) та вітчизняних дослідників (Н. Морзе, В. Олійник та ін.). Згідно з Положенням про дистанційне навчання (далі Положення) перелік веб-ресурсів навчальних дисциплін (програм), необхідних для забезпечення дистанційного навчання, визначувані навчальним закладом залежно від профілю навчальної дисципліни [14]. Тому керівництво університетів у наказах і розпорядженнях зауважує на тому, що викладачі повинні забезпечувати дистанційне навчання будь-якими інформаційно-комунікаційними технологіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі теоретичне обґрунтування методологічних засад окремих аспектів граматики розглядається в працях зарубіжних і вітчизняних лінгводидактів, зокрема С. Омельчук, С. Одайник, Р. Христіанінова, С. Єрмоленко, М. Чабайовська, І. Кухарчук, С. Караман, О. Караман, О. Біляєв, О. Горошкіної та ін. Однак, незважаючи на значний доробок вищезгаданих учених, у вітчизняній лінгводидактиці немає фахових досліджень, присвячених розробці проблеми формування граматичної компетентності вчителів української мови та літератури засобами інформаційних технологій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійних навичках майбутніх учителів української мови та літератури представлено дослідженнями Т. Горохової, С. Карамана, О. Караман, О. Семенов та ін. Питання цифрової трансформації в освіті досліджували Ю. Вакал, О. Жерновникова, М. Сільченко та інші. Доречно підкреслити, що, незважаючи на повноту та значущість згаданих вище теоретичних праць, у лінгводидактиці відсутні дослідження, пов'язані із особливостями розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання.

Пропоноване дослідження претендує на заповнення прогалини в особливостях розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання.

Мета статті. Висвітлити особливості розвитку методики навчання граматики в закладах освіти в контексті дистанційного навчання, відстежити доцільність традиційних та інноваційних методик для ефективного засвоєння граматики з використанням інформаційних технологій.

Задля втілення визначеної мети ставимо перед собою розв'язання низки конкретних завдань: з'ясувати зміст і характер курсу граматики в різні історичні етапи, а також судження тодішніх лінгвістичних шкіл; визначити особливості методики навчання граматики в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Сьогочасний розвиток у навчанні морфології та синтаксису в закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти еволюціонував за рахунок усталених традицій лінгводидактики.

До середини XVIII ст. навчання грамоти рідної мови базувалося на наслідуванні прикладів без надання лінгвістичних знань із граматики. Протягом XIX та початку XX ст. різні теорії та міркування на роль граматики у вивченні рідної мови призвели до появи нових лінгвістичних шкіл, що зумовило важливі тенденції в методиці викладання граматики:

- психологічного (О. Потебня);
- елементарно-практичного (М. Кульман);
- семантико-граматичного (А. Загородський, В. Масальський, С. Чавдаров);
- структурно-семантичного (О. Біляєв, І. Олійник, М. Пентиліук, М. Плющ, С. Караман);
- комунікативно-діяльнісного (М. Вашуленко, С. Караман, О. Караман, М. Пентиліук, О. Горошкіна) [10, с. 198].

Психологічний напрям у мовознавстві сформувався цілком в другій половині XIX ст. Засновником суб'єктивного психоаналізу в лінгвістиці вважають німецького вченого Г. Штейнтала, а психологічний напрям у дослідженні граматики вперше знайшов відображення в працях О. Потебні, який розглядав мову як суто психічне явище, [15] що пояснює лінгвістичне питання взаємозв'язку між мовою і розумом, тобто взаємозв'язок між відчуттями, думками, поняттями та словами. Вчений виявив взаємозв'язок між цими категоріями і дійшов висновку, що переведення образу предмета у форму людської думки і в окремі поняття відбувається за допомогою мови, а свідоме використання мови передбачає мимовільні і неусвідомлені розумові дії. Встановивши зв'язок між мовою і мисленням та єдність змісту і форми в мові, О. Потебня категорично відкидає ототожнення логіки і граматики. У його інтерпретації мовні категорії є суто формальними. Цілком природною є думка вченого про те, що судження як логічна одиниця є вужчим поняттям, ніж речення як граматична категорія, і що правила формування думки та побудови речення не є тотожними.

О. Потебня наголошував, що слова мають два значення: матеріальне і формальне; вчений доречно визначає роботу граматики як вивчення граматичного значення слів і речень. У методиці навчання граматики представники психологічного напрямку наголошують на тому, що основний акцент у вивченні граматичних категорій робиться

на розвиток учнів, спираючись на психологічне відчуття мови. На думку вчених, учні початкових класів повинні засвоювати базові відомості про морфеми, тоді як уроки мови для старшокласників повинні включати наукову основу, що базується на відомостях про психологію мислення і засвоєння мови. Досягнення теоретиків у цій галузі заслуговують на особливу увагу за їхній внесок у подальше вивчення граматичних явищ з опорою на мовне чуття учнів. На противагу психологічному напрямку, перша конференція викладачів мови у військових навчальних закладах у 1903 році, яка встановила елементарно-практичний напрям, базову та практичну спрямованість навчання граматики. Згідно з цією директивою, у перших трьох класах мали викладатися лише основні граматичні теми, необхідні для орфографії та пунктуації, а вивченню теоретичного матеріалу з граматики не приділялося жодної уваги. Основним методом вивчення цього матеріалу є спостереження над явищами орфографії та пунктуації, які учні проводять самостійно та під керівництвом учителя, досліджують факти, класифікують і роблять власні висновки, які потім використовують в аналізах і письмових вправах. Для учнів старших класів доречним є введення історичних наративів у розвиток мови. Сучасні лінгвісти застерігають, що елементарно-практичний напрям є прогресивним у деяких аспектах, загалом він є неправильним, оскільки не навчає основам лінгвістики [10].

У 1930-х роках утвердився семантико-граматичний підхід до навчання мови, згідно з яким засвоєння граматичних фактів було пов'язане з розвитком мислення учнів та їхнього вміння аналізувати мовний матеріал. Семантико-граматичний напрям у дослідженні граматики теоретично обґрунтований у методичних працях С. Чавдарова, В. Масальського та широко представлений у роботах А. Загородського, Б. Кулика, А. Медушевського. У процесі вивчення граматичних явищ увага учнів зосереджується на єдності змісту і форми, на виявленні різних відтінків значення. У вивченні граматичних категорій на основі семантичних і формальних ознак на перше місце виходять семантичні ознаки. Для підвищення граматичної компетенції учнів теоретичне навчання тісно поєднується з практичним застосуванням набутих знань у різних видах мовленнєвої діяльності; С. Чавдаров і В. Масальський довели, що знання лише граматичних правил не є достатнім для забезпечення грамотності учнів [9]. Під час вивчення граматичного матеріалу використовують різноманітні методи та прийоми, що враховують зміст навчання, базуються на аналізі та синтезі, розвивають індуктивний та дедуктивний підходи до розуміння мовних явищ та передбачають самостійну роботу студентів. А. Медушевський стверджував: «активність школярів на уроках рідної

мови може бути високою тільки тоді, коли їх діяльність не зводиться лише тільки до слухання вчителя, простого відтворення вивченого, а й включає спостереження над фактами мови, їх осмислення і зіставлення, застосування знань на практиці. Безперечно, вчитель повинен розвивати активність дітей не тільки під час відтворення засвоєного матеріалу, але й на основі їх самостійного підходу до розв'язання пізнавальних завдань, тобто розвивати творчу активність, яка проявляється в їх бажанні усвідомити суть завдання, підібрати відомі способи його розв'язання, застосовувати їх у нових умовах» [8, с. 21].

Оскільки знання граматики є основою орфографічних і пунктуаційних навичок учнів, прихильники семантико-граматичного напрямку наголошують на застосуванні загальних принципів навчання – зв'язності та наступності. Тобто вивчення теоретичного матеріалу, який спирається на те, що учні вже вивчили, та заохочення зв'язків з інформацією, яку вони вивчатимуть на наступному уроці. Такий підхід до викладання граматики дозволяє ширше зрозуміти зміст програми та закладає необхідні основи для якісного викладання мови.

На початку 60-х рр. ХХ ст. утвердився структурно-семантичний напрям, як методики навчання граматики, що вивчає нерозривну єдність структури граматичних одиниць та їхнього значення, встановлюючи взаємозалежність частин, які складають ціле. Прихильники структурно-семантичного напрямку (О. Біляєв, І. Олійник) наголошували на важливості свідомого вживання учнями граматичних форм.

Методика І. Олійника висвітлює основні положення в навчанні граматики цього періоду:

1) вивчення граматичних форм, у непорушному зв'язку зі значенням слова. Для того, щоб усвідомлено засвоїти граматичні явища, студенти повинні «зрозуміти і засвоїти основну закономірність мови: залежність між формою і її змістом» [11, с. 131], бо зміни в значенні слова завжди виражаються у відповідній граматичній формі;

2) створення граматичних понять, які спираються на два фактори: морфологічний і синтаксичний. Морфологічні поняття ґрунтуються на їхніх значеннях, морфологічних ознаках і синтаксичних функцій, а синтаксичні — на логіко-семантичних, граматичних та інтонаційних ознаках. Тому для повного розуміння граматичних понять необхідно свідомо засвоїти всі ці притаманні їм понятійні ознаки;

3) заглиблення в граматичну термінологію має вирішальне значення для студентів, щоб зрозуміти мовні явища та розрізнити поняття. Опанування спеціальних назв дозволяє студентам точно ідентифікувати граматичні поняття, прокладаючи шлях до чіткого розуміння та формування граматичного досвіду.

4) вивчення морфології та синтаксису тісно пов'язане, оскільки розуміння граматичних форм слова вимагає їх аналізу в контексті фрази чи речення. Це означає розглядати їх поза межами однієї лексеми. У свою чергу, вивчення синтаксису допомагає учням відновити свої знання з морфології, вивчаючи, як виражаються члени речення, і визначаючи сполучні слова та сполучники;

5) взаємозалежність морфології та фонетики проявляється у вираженні граматичних значень за допомогою чітких закінчень, чергування звуків, перенесення наголосу, подовження, спрощення та інших фонетичних змін;

6) формування орфографічних і пунктуаційних навичок тісно пов'язане з граматиною через застосування морфологічного принципу орфографії та семантико-граматичного принципу пунктуації.

7) взаємозв'язок між граматиною та розвитком мовлення має вирішальне значення. Щоб досягти майстерності, необхідна відповідна система вправ, зосереджена на вивченні граматики, а також на правильному застосуванні граматичних структур у різних стилістичних способах письмового та усного спілкування.

Застосовуючи структурно-семантичний підхід до вивчення граматики, студенти можуть отримати більш повне розуміння граматичної структури мови. Цей підхід підкреслює важливість аналізу семантичного аспекту граматичних явищ і зв'язків, які вони передають, а також різноманітних прийомів, які використовуються для вираження граматичних значень [11, с. 131-139].

Прихильники структурно-семантичного напрямку наголошували на змістовому аспекті уроків граматики. О. Біляєв підкреслював, що «урок повинен містити певний обсяг інформації, теоретичних відомостей, засвоєння яких збагачувало б учнів науковими знаннями, мовними і мовленнєвими вміннями і навичками» [3, с. 34]. Застосовуючи структурно-семантичний підхід до вивчення граматичних явищ, студенти можуть отримати більш повне розуміння граматичної структури мови. Такий підхід дозволяє студентам зосередитися на семантичному аспекті граматичних явищ і зв'язках, які вони передають, на додаток до вивчення різних способів вираження граматичних значень. У результаті учні можуть отримати глибше розуміння граматичних концепцій, а шкільну програму з граматики можна узгодити з науковими стандартами, покращуючи тезаурусний апарат.

У XXI столітті центр навчання студентів зміщується в бік нового погляду на організаційні та ціннісні орієнтації. Мета навчальної діяльності – дати можливість студентам застосувати набуті знання, акцентуючи увагу на формуванні комунікативної компетентності. Отже, комунікативно-діяльнісний підхід став важливою стороною навчального процесу. Свої праці учені-методисти О. Горошкіна,

В. Луценко, С. Караман, В. Мельничайк, С. Омельчук, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Попова, Г. Шелехова та ін. присвятили розробці методики вивчення граматики на основі комунікативно-діяльнісного підходу.

Методика вивчення граматики на базі комунікативно-діяльнісного підходу передбачає вивчення мови на основі створення ситуацій, які б підштовхували б суб'єктів до відтворення комунікативних актів [4], вивчення мови спрямоване на розвиток комунікативної компетентності безпосередньо в комунікативній діяльності. У цьому підході вибір змісту навчання визначається навичками і вміннями мовленнєвої діяльності та завданням засвоєння граматичних знань, пов'язаних з розвитком мовлення. У комунікативно-діяльнісному підході пріоритет надається таким методам, як створення комунікативних ситуацій, вправ і завдань, які спонукають особистість освітнього процесу висловлювати свої думки, почуття, враження, демонструвати свої переконання. Комунікативно-діяльнісний підхід до формування граматичної компетентності базується на мовленнєвій діяльності та враховує когнітивні, емоційні та мовленнєві здібності учнів.

Шанувальники комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови З. Бакум, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, О. Копусь, О. Кулик, І. Кухарчук, О. Кучерук, О. Любашенко, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Стахів, С. Омельчук солідарні з ідеєю, що комунікативна діяльність може сприяти розвитку вмінь самостійно поповнювати і творчо використовувати знання в різних ситуаціях, пов'язаних зі змістом навчального предмета та закласти міцний фундамент мовної освіти, розкрити невичерпне багатство рідної мови, що відобразиться свідомим ставленням до рідної мови [10, с. 197-201].

Аналіз розгляду спеціальних наукових джерел у часі дозволив з'ясувати, що сучасне мовознавство спирається на різні підходи до навчання граматики та створює нові, які задовольняють вимоги нової філософії освіти.

Сьогоднішні реалії життя ставлять перед лінгводидактами нові питання в освіті, а саме визначення особливості методик навчання граматики в умовах дистанційного навчання. Питання дистанційного навчання гостро стоїть на часі. Спираючись на досвід та час, можна сказати, що цифровізація навчання допомагає легко суб'єкту навчання здобувати необхідні знання та навички. Сьогодні наявна значна кількість мультимедійних продуктів та веб-сайтів, які містять інформацію, необхідну для навчання граматики. Однак цей потік інформації потребує адаптації з боку вчителя.

Інформаційно-комунікаційні технології в освіті можна використовувати в двох формах: змішане навчання, онлайн навчання. Перша форма є результатом безпосереднього отримання знань

із двох різних джерел, а саме електронного матеріалу та викладача, а друга – опосередкована взаємодія, де викладач є більш рівноправним партнером у навчальній комунікації, ніж "носієм знань". З вищезазначеної точки зору, використання електронних навчальних матеріалів – це цифрові технології під час опанування дисциплін професійної підготовки суб'єктами, а саме «Сучасної української літературної мови. Синтаксису» може виявлятися у використанні таких засобів як:

- інфографіка: поєднання інформації та дизайну для полегшення розпізнавання та засвоєння незрозумілих правил;

- флешкарти, засновані на принципах гри. Вони спрямовані на візуальне розпізнавання інформації та створення асоціативних послідовностей;

- інтерактивні навчальні ігри, призначені для перевірки теоретичних знань на практиці та дозволяють викладачам оцінити загальне розуміння студентами теми у вигляді відсотків та оцінок;

- мультимедійні презентації як інструмент навчання, що транслює інформативний контент;

- соціальні мережі – блоги та спільноти, їх можна використовувати для закріплення теорії та практичних занять, наближаючи процес навчання до реального життя;

- електронні словники та електронні книги можна використовувати для створення синтаксичних вправ, а сучасні українські літературні твори для синтаксичного аналізу.

Привілеями дистанційного навчання можна вважати розвиток критичного, аналітичного та творчого мислення в предметі пізнавальної діяльності, також розвиток самовизначення, самовираження, впевненості в собі та самоствердження тих, хто вивчає мову, заохочення до активного та безперервного навчання студентів, залучення до комунікативної діяльності в онлайн середовищі та заощадження часу. Навчання за допомогою цифрових технологій включає в себе ідеї, орієнтовані на людину, активність, креативність, компетентність.

Висновки. Ретроспективне теоретичне узагальнення дало змогу виявити, що методика навчання граматики базується на наукових знаннях і досягненнях відповідного історичного періоду: у XIX й на початку XX століття сформувалися лінгвістичні напрями, які є фундаментом сучасної методики навчання граматики, а саме: психологічний напрям, який заперечує тотожність логіки і граматики та наголошує на зв'язку між мисленням і мовленням та єдності змісту і форми; елементарно-практичний, який підкреслює практичну значущість навчання граматики і заперечує теоретичні елементи; семантико-граматичний, який ґрунтується на єдності змісту і форми, на різних відтінках значення та на тотожності смислових ознак граматичних категорій. Структурно-семантичний вивчає

будову граматичних одиниць як невід'ємну частину значення, встановлюючи взаємозалежність структурних частин слова, словосполучення і речення. Комунікативно-діяльнісний надає пріоритет активним аспектам мови і вивчає сукупність методів, прийомів і матеріалів, заснованих на моделюванні ситуацій, що сприяють комунікативній дії.

Сучасна лінгвістика інтегрує результати вчених різних напрямів і періодів і в контексті навчання граматики характеризує: єдність змісту і форми, структури граматичних одиниць та їх значення, поєднання теоретичного навчання з формуванням практичних навичок і вмінь, застосування міжпредметних зв'язків, навчання на основі тексту, формування комунікативної компетенції тощо.

Причина виявлених й проаналізованих тенденцій є сучасні вимоги до майбутніх фахівців освітньої галузі, а також зміною цілей викладання мови, які полягають у формуванні конкурентоспроможних особистостей та професіоналів, здатних ефективно спілкуватися, розвивати творчі здібності та самореалізовуватися, а також навчатися впродовж усього життя. Очевидно, що це дійсно так, тому основним завданням викладачів сьогодні є трансформація величезної кількості інформації в більш стислий і зручний формат, який може бути використаний і засвоєний студентами, що проявляється у використанні цифровізації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці методики застосування запропонованих засобів навчання для професійного розвитку майбутніх учителів, зокрема граматичної компетентності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Brennen S. Digitalization and Digitization URL: <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/>
2. Daniel Adeboye Digital Pedagogy: Education, Then Technology! URL: <https://elearningindustry.com/digital-pedagogy-education-technology> (дата звернення: 10.03.2020)
3. Беляєв О. Наукові основи змісту уроку мови в загальноосвітній школі. Методика викладання української мови і літератури. Республіканський науково-методичний збірник. 1978. Вип. 8. С. 86- 95.
4. Горошкіна О. М., Нікітіна А. В., Попова Л. О. Крок до викладацької майстерності: Педагогічна практика в магістратурі: метод. рекомендації. Луганськ: Знання, 2006. 28 с.
5. Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. Дивослово. 2018. № 1. С. 23-27.
6. Лист Міністерства освіти і науки №1/9-154 від 11 березня 2020. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2020/03/11/1_9-154.pdf
7. Луценко Н. Л. Сучасні світові тренди у сфері вищої освіти. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали : тези міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (м. Харків, 14 лист. 2019 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2019. С. 318–322.

8. Медушевський А.П. Викладання фонетики і граматики української мови в восьмирічній школі: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 12.00.03. Київ, 1964. 21 с.
9. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник / М.І.Пентилюк та ін.; за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2004. 400 с.
10. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. Київ: Вища школа. 1979. 311 с.
11. Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. Українська мова і література в школах України. 2014. № 10. С. 14-19.
12. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
13. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібн. / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.
14. Українська мова: Енциклопедія. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 833 с.
15. Чавдаров С.Х., Масальський В.І. Методика викладання української мови в середній школі: навч. посібник. Київ: Радянська школа, 1962. 372 с.